

LIETUVIŲ BIBLIOGRAFIJOS RAIDOS ISTORINIS MEDIS

Parengė **Sonata Vitkutė**,
Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos
metodininkė – skaitytojų aptarnavimo skyriaus vedėja

Pagėgiai, 2010

TURINYS

XVI amžius: lietuviškosios bibliografijos ištakos.....	3
XVII amžius: informacijos apie lietuviškąją spaudą fiksavimas užsieniniuose veikaluose.....	3
XVIII amžius: oficiali lietuvių bibliografijos pradžia (pirmosios bibliografijos priemonių formas).....	3
XIX amžius: . lietuviškosios spaudos istorijos tyrinėjimai, žymiausi bibliografai ir svarbiausi jų veikalai, bibliografijos rūšių įvairėjimas.....	4
XX amžius: bibliografijos organizacinė struktūra.....	8

LIETUVIŲ BIBLIOGRAFIJOS RAIDOS ISTORIJS LAIKOTARPIAI IR SVARBIAUSI JŲ YPATUMAI

Pirmieji lietuviškosios raštijos spaudiniai maždaug nuo XVI a. vidurio pradėti spausdinti Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje bei Mažojoje Lietuvoje. Leidybos tempas buvo ypač lėtas. Kadangi XVI – XVIII a. laikotarpyje buvo užfiksuotas itin menkas kiekis duomenų apie lietuvių rašytinius kūrinius (tai lėmė bibliotekų ir kitų panašaus pobūdžio institucijų suinteresuotumo stygius sistemingai kaupti lietuviškąją spaudą), galima tvirtinti, jog lietuvių bibliografijos kaip savarankiškos mokslinės disciplinos iki XVIII a. pabaigos dar nebuvo. Fragmentiška informacija apie lietuvių raštijos darbus buvo epizodiškai pateikiama pavieniuose bibliotekų bei knygų prekybos kataloguose, bibliografinėse rodyklėse, istorijos darbuose, knygų įžangose, etc.

XVI AMŽIUS: *Lietuviškosios bibliografijos ištakos*

Būtina išskirti du ypač reikšmingus šio laikotarpio bibliografijos veikalus:

- 1) pirmuoju Lietuvoje išleistu bibliografijos šaltiniu traktuojamas 1510 m. sudarytas Vilniaus didiko Alberto Goštauto bibliotekos knygų sąrašas – aktas, kuriame suregistruota 71 spausdinta bei rankraštinė (religinio turinio, antikinės literatūros klasikos) knyga rusų, lotynų, čekų, lenkų kalbomis;
- 2) pirmuoju specialiu bibliografijos darbu įvardijamas 1553 m. bibliotekininko S. Košuckio sudarytas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto Vilniaus rūmų bibliotekos juridinės literatūros katalogas, kuriame suregistruota 300 knygų, suklasifikuotų pagal formatą į tris skyrius, o jų viduje – pagal turinį. Šis leidinys europinės bibliografijos mastu svarbus tuo aspektu, jog jis tapo veikalų klasifikavimo pagal jų autorių pavardes pirmtaku (iki tol buvo naudojama vieninga literatūros rikiavimo sistema pagal autorių vardų abėcėlę).

Bibliografijos elementai neretai būdavo įkomponuojami į Lietuvoje išleistų knygų, kurių žanrinė įvairovė apėmė giesmes, Biblijas, žodynus, gramatikas, struktūrą. Antai Mažojoje Lietuvoje vokiškai rašyta įžanga buvo pridėta prie J. Rėzos 1625 m. išleisto J. Bretkūno verstų psalmių rinkinio „Psalteras Dovid“, kuri lietuviškajam spaudos paveldui reikšminga tuo, jog joje nurodyti iškiliausi lietuvių raštijos veikėjai: M. Mažvydas, B. Vilentas, J. Bretkūnas.

XVII AMŽIUS *Informacijos apie lietuviškąją spaudą fiksavimas užsieniniuose veikaluose*

Užsienio spaudinių tarpe pirmosios žinios apie lietuviškąją spaudą aptiktos 1643 m. Antverpene išleistame P. Alegambės biobibliografiniame žodyne „Jėzuitų rašytojų biblioteka“. Lietuviškų knygų istorinė apžvalga pateikta T. Lepnerio knygoje „Prūsų lietuviai“. Aktyvia lietuviškų veikalų registracija užsiėmė Karaliaučiaus spaustuvininkas J. H. Hartungas, kuris juos registruodavo savo prekybiniuose kataloguose.

Pirmosios lietuvių bibliografijos priemonių formos buvo knygų katalogai. Šiuos bibliografijos leidinius savo fonduose turėjo Lietuvos didikų Nesvyžiaus, Radvilų ir kai kurios kitos dvarų bibliotekos, tačiau juose lietuviškų knygų pažymėta itin mažai. Mokyklų bibliotekose taip pat buvo katalogų. Daugiausia lietuviškos raštijos dokumentų bibliografinių įrašų galima rasti vienuolynų ir bažnyčių knygų kataloguose, sąrašuose bei turto inventoriuose.

XVIII AMŽIUS *Oficiali lietuvių bibliografijos pradžia (pirmosios bibliografijos priemonių formos)*

Bibliografinių įrašų grupavimo būdai kataloguose buvo įvairūs, pvz. 1785 m. Vilniaus pranciškonų vienuolyno biblioteka turėjo abėcėlinį katalogą, o Trakų bernardinų 1787 m. bei Vilniaus jėzuitų noviciato 1748 m. bibliotekos - sisteminius katalogus. Plačiausios aprėpties tokios bibliografijos rūšies rankraštis yra XVIII a. viduryje parengtas ir vėliau tęsiamas Vilniaus akademijos

bibliotekos katalogas.

Be to, XVIII a. lietuviškus spaudinius nors ir labai vangiai, bet vis dėlto pradėta registruoti užsienio šalyse leidžiamose kalbotyrinėse bibliografijos rodyklėse. 1791 m. Halėje išleistos V. Laveco rodyklės „Knygos mėgėjų ir bibliotekininkų vadovas“ papildymo skyriuje „Lietuvių kalba“ įtrauktos 8 lietuviškos knygos. Lenkų kultūros veikėjas J. A. Zaluskis 1742 m. pradėta rengti 10-ties tomų apimties veikalas „Universali didžioji lenkų biblioteka“ paminėjo ir keletą lietuviškų knygų.

1735 m. Karaliaučiuje pasirodė Biblijos vertimas, kuriame paskelbta ir J. Kvanto Biblijos vertimų į lietuvių kalbą apžvalga. Mažosios Lietuvos filosofas, filologas, tautosakininkas, giesmių eiliuotojas, vertėjas Pilypas Ruigys 1747 m. paties sudarytame „Lietuvių – vokiečių ir vokiečių – lietuvių kalbų žodyne“ publikavo duomenų apie T. G. Šulco, J. Perkūno, K. Sirvydo, F. V. Hako lietuvių kalbos žodynus.

XVIII a. vidurys – tai prekybinių knygų katalogų leidybos pradžia, kurios židinys – Vilnius. Ypatingai svarbus 1760 m. pasirodęs Vilniaus knygininkų Rygerto ir Kloko knygyno sisteminis katalogas, nes jis – pirmasis atskiru savarankišku leidiniu išėjęs bibliografijos darbas Lietuvoje.

Pirmasis visuotinai garsus lietuvių spaudos istorijos tyrinėtojas buvo XVIII a. pabaigos vokiečių kilmės Mažosios Lietuvos veikėjas **Gotfrydas Ostermejeris**, taipogi nagrinėjęs lietuvių mitologiją, etnografiją, Mažosios Lietuvos istoriją, parašęs svarių lituanistikos darbų. Vertingiausią išliekamąją vertę turi Gotfrydo Ostermejerio 1793 m. Karaliaučiuje vokiečių kalba išleista monografija „Pirmoji lietuviškų giesmynų istorija“, kurios esminiais tikslais tapo religinių raštų istorijos ir lietuvių raštijos raidos savasties formavimas, atskleidžiant pastarosios kryptis bei tendencijas, bei lietuvių gramatinių įgūdžių tobulinimas. Šiame monografiniame veikalas paminėta daugiau kaip 30 lietuviškų spaudinių. Informatyvumo atžvilgiu spaudinį ypač praturtina jame išspausdintas rašytojų biobibliografinis žodynas „Lietuviškų giesmių rašytojai abėcėlės tvarka“, kuriame pateikta duomenų apie pusšimtį plunksnos virtuozų.

Visuose iki 1795 m. pasirodžiusiuose bibliografijos šaltiniuose užfiksuota daugiau kaip 100 identifikuotų lietuviškų spaudinių bei rankraščių. Tie duomenys sudarė tvirtą pamatą tolesniam lietuvių spaudos tyrinėjimui bei registravimui.

XIX amžiuje bibliografijos plėtotės aruode svarius personalinius įnašus paliko nemažas būrys iškilių mokslininkų, iš kurių verta paminėti šiuos asmenis:

1) prūsų lietuvių visuomenės veikėjas, lituanistas, teologas, tautosakininkas, Karaliaučiaus universiteto profesorius Liudvikas Rėza 1816 m. Karaliaučiuje išleido „Lietuviškosios biblijos istoriją“, kurioje akcentavo lietuvių tautos savitumą, jos kalbos autentiškumą, grožį bei vertę, priešinosi nacionalinei priepaudei, smerkė germanizaciją. Šio veikalas tekste bei išnašose pirmą kartą detaliau aprašyta keliolika lietuviškų knygų bei rankraščių, dažniausiai iš matytų egzempliorių. Apžvelgti M. Mažvydo, S. Rapolionio, J. Bretkūno, S. B. Chilinskio, S. Vaišnoro veikalai;

2) lituanistas, lietuviškų knygų rengėjas, kalbotyrininkas, tautosakos rinkėjas **Kajetonas Rokas Nezabitauskis**. 1824 m. poligrafijos rinkoje pasirodė jo paruoštas elementorius „Naujas mokslas skaitymo“. Jame išspausdintame knygų sąrašas „Surinkimas visokių raštų lietuviškų, žemaitiškų ir prūsiškai lietuviškų“ buvo suregistruotos 73 Lietuvoje išleisti knygos bei rankraščiai. Tai pirmas plačiajai visuomenei skirtas informacinis darbas, supažindinantis su leidiniais lietuvių kalba;

XIX AMŽIUS
*Lietuviškosios spaudos
istorijos tyrinėjimai,
žymiausi bibliografai ir
svarbiausi jų veikalai,
bibliografijos rūšių
įvairėjimas*

- 3) rusų mokslininkas **Piotras Kepenas** parašė istorinį bibliografinį tyrinėjimų traktatą „Apie lietuvių tautų kilmę, kalbą ir literatūrą“, kuris atskira knyga išleistas 1827 m. Svarbiausia darbo dalis – lietuvių ir latvių spaudos apžvalga, sudaryta iš trijų skyrių: latvių, prūsų – lietuvių ir žemaičių literatūros. Apžvalgos išskirtinumas slypi tame, jog šis spaudinys – tai pirmasis platesnis informacijos šaltinis apie Lietuvą, jos kalbos subtilybes bei spaudą. Spaudinio leidimai pasirodė trimis kalbomis: rusų, lenkų, vokiečių;
- 4) lietuvių spaudos istorijos tyrinėtojas, intensyviai ją bibliografavęs, parašęs lietuvių kalbos gramatiką, žemaičių tarpe parengęs pirmą istorinį lietuvių spaudos tyrinėjimą ir kitus, dėl ankstyvos autoriaus mirties likusius rankraščiuose, buvo **Jurgis Plateris**. Nebaigtas rankraštyje likęs stambus keturių dalių bibliografijos veikalas „Medžiaga lietuvių kalbos istoriografijai“, kurio skiriamasis bruožas – mokslinės metodikos panauda: čia pirmą kartą detaliai bibliografiškai aprašyti visi matyti spaudiniai: nurašyta visa knygos antraštė, pirmą kartą nuosekliai žymėta, gausu pastabų apie knygas. Veikale suregistruota apie 200 veikalų;
- 5) poetas, publicistas, švietėjas, vertėjas **Laurynas Ivinskis** priklauso veikliausių XIX a. vidurio lietuvių kultūros veikėjų kategorijai: jis rinko tautosaką bei medžiagą lietuvių kalbos žodynui, leido kalendorius, etc. 1860 m. savo kalendoriuje jis paskelbė lietuviškų knygų sąrašą „Surinkimas visokių raštų lietuviškų, žemaitiškų ir prūsiškai lietuviškų“, kurį sudarė K. R. Nezabitausio „Surinkimo“ publikacija bei L. Ivinskio parengtas jos tęsinys. Spaudinys papildė nacionalinės bibliografijos repertuarą, užfiksuodamas kelias dešimtis anksčiau neregistruotų spaudinių;
- 6) bibliotekininkas, filologas **Adomas Benediktas Jocheris** parengė didelį veikalą „Lenkijos literatūros ir mokslo bibliografinis vaizdas nuo spaudos pradžios iki 1830 m.“, kuriame suregistruotos visos Lietuvos – Lenkijos teritorijoje visomis kalbomis išleistos knygos. Iš 10-ies planuotų išleisti tomų pasirodė tik trys, kuriuose aprašyta 10 tūkstančių spaudinių;
- 7) rašytojas **Simonas Stanevičius** 1829 m. Vilniuje išleistame veikale „Trumpas pamokymas kalbos lietuviškos arba žemaitiškos“ nurodė 12 lietuvių kalbai pačių vertingiausių knygų;
- 8) kunigo **Liudviko Adomo Jucevičiaus** parengtas kraštotyris biobibliografinis žodynas „Biografinės ir literatūrinės žinios apie mokytus žemaičius“ laikomas svarbiausiu XIX a. vidurio informacinio pobūdžio veikalu, susijusiu su Lietuvos kultūros istorija. Jame atskleista iki tol nežinomų duomenų apie spausdintus ir rankraštyje likusius darbus, pateikta biografinių detalių apie jų autorius;
- 9) lietuvių grožinės prozos pradininkas **Motiejus Valančius** savo veikale „Žemaičių vyskupystė“, išleistame 1848 m., pirmasis lietuvių kalba išspausdino M. Daukšos, K. Sirvydo, P. Šrubauskio, J. A. Pabrėžos, B. Gailevičiaus, S. Cerskio biografijas, paminėjo jų raštus. Ypatingai svarbus jo sudarytas J. A. Pabrėžos rankraščių sąrašas (nurodytos 7 pamokslų knygos, 5 parašyti ir 4 rašomi botanikos darbai);
- 10) lenkų rašytojas ir publicistas **Leonas Potockis** papildė Lauryno Ivinskio sąrašą „Surinkimas“, įtraukdamas į jį kelis lietuvių kalbos mokslo veikalus, šiek tiek duomenų apie lietuvių rašytojus (K. Donelaitį, S. Stanevičių, D. Pošką, A. Strazdą, S. Valiūną) bei jų kūrinius, nurodydamas lietuvių tautosakos vertimus į kitas kalbas, paminėdamas išleistas istorijos knygas. Šis papildytas sąrašas paskelbtas 1869 m. išleistos pomirtinės autoriaus knygos „Pono Kamertono atsiminimai“ skyriuje „Žvilgsnis į lietuvių ir žemaičių literatūrą“. L. Potockio papildytas L. Ivinskio sąrašas buvo pirmas spaudos draudimo metais pasirodęs

lietuvių bibliografijos darbas;

11) svarbiausias lenkų filologo ir etnografo **Jano Karlovičiaus** veikalas buvo jo lituanistinė monografija „Apie lietuvių kalbą“, išspausdinta Krokuvoje 1875 m. Prie jos pridėtame lietuviškų knygų bei rankraščių sąrašė „Lietuvių bibliografijos bandymas“ nurodyta beveik dvigubai daugiau spaudos kūrinių negu L. Ivinskio sąrašė. Šis Jano Karlovičiaus veikalas – lietuviškosios bibliografijos paspartis, mat jame paskelbta anksčiau neregistruotų spaudinių, pasitelkta įvairesnė, tobulesnė metodika;

12) **Karolis Estreicheris** kapitaliniame darbe „Lenkų bibliografija“ užfiksavo daugiau nei 200 lietuvių kalba parašytų knygų (jų tarpe buvo ir iki tol bibliografijai nežinomų). Šiuo veikalu naudojosi bibliografai S. Baltramaitis, V. Biržiška;

13) spaudos istoriko **Maurikijaus Mykolo Stankevičiaus** veikalas „Lietuvių bibliografija“ pakėlė lietuvių bibliografiją į aukštesnį lygmenį, suteikė jai tvirtesnę mokslinį pagrindą, praturtino metodiką. Jame spausdintos knygos istorijai reikšmingos dedikacijos, įžangos, epigrafai, tekstų ištraukos;

14) bibliografijos mokslui buvo svarbus 1892 m. poligrafijos rinkoje pasirodęs „Lietuvių literatūros draugijos bibliotekos katalogas“, kuriame nurodyta apie 400 spaudos vienetų, sugrupuotų sisteminiu būdu. Iš viso kataloge ir jo papildymuose aprašyta apie 350 lietuviškų leidinių bei rankraščių, kurių nemaža dalis iki tol į bibliografijos darbus nebuvo įtraukta;

15) kadangi paveikslėlių su lietuviškais tekstais ir be jų spaudos draudimo metais buvo leidžiama daug, bet bibliografijos priemonėse jie nebuvo fiksuojami, tad publicisto **Juozo Angrabaičio** 1893 m. Pr. Paznokaičio slapyvardžiu išleistas paveikslėlių katalogas „Suraszas abrozelių“ yra vienintelis šaltinis apie juos. Vis dėl to svarbiausias šio autoriaus darbas buvo A. Jono Zantrykučio slapyvardžiu 1897 m. išleistoje knygelėje „Statistika lietuviškų knygų“ išspausdinta rodyklė „Suskaita, arba statistika, visų lietuviškų knygų, atspausdintų Prūsijoje nuo 1864 metų iki pabaigai 1896 metų“, kurioje užfiksuoti 1864-1896 m. Mažojoje Lietuvoje išleisti ir nelegaliai Lietuvoje platinti spaudiniai, iš viso – 500 spaudos vienetų. Rodyklėje atsispindi 14 Mažosios Lietuvos spausdintųjų produkcija. Šis bibliografijos darbas – tai pirmas rimtas draudžiamosios spaudos tyrinėjimas;

16) Mažosios Lietuvos kultūros ir spaudos darbuotojos **Mortos Zauniūtės** „Kataloge lietuviškų knygų su gotiškomis litaromis“ įamžinta apie 40 iki tol į bibliografijos rodykles nepatekusių leidinių;

17) **Jonas Žilius – Žilinskas** bibliografijos rodyklėje „Suskaita, arba statistika, visų lietuviškų knygų, atspausdintų Amerikoje“ chronologine seka suregistravo 196 knygas bei atsišaukimus, 31 periodinį leidinį – iš viso 2858 spaudinius;

18) lietuvių spaudos parodos Paryžiaus komiteto iniciatyva J. Angrabaičio „Suskaitos“, M. Zauniūtės „Priedo“ bei J. Žiliaus „Suskaitos“ kompleksinis junginys išleistas nauja antrašte „Statistika lietuviškų knygų“, kurioje užfiksuoti 925 lotynišku raidynu išspausdinti leidiniai. Šis veikalas realistiškai atvaizdavo lietuvių spaudos būklę draudimo metais;

19) remiantis S. Baltramaičio, J. Angrabaičio, M. Zauniūtės ir J. Žiliaus rodyklėmis išleistas informacinis leidinys prancūzų kalba „Katalogas lietuviškų knygų, išspausdintų nuo 1864 iki 1899 m. už Rusijos, kurioje lietuvių spauda draudžiama, ribų“ Jame nurodyta 740 spaudinių. Šis prancūziškas katalogas įdomus dvejopu aspektu: kaip pirma lietuvių spaudos sisteminė rodyklė ir kaip grynai politinių tikslų turėjęs bibliografijos leidinys;

19) bibliografas, archeologas, slavų, baltų kalbų, baltų kultūros, tautosakos, etnografijos, senųjų lietuviškų raštų tyrinėtojas, kovotojas prieš lietuvių spaudos draudimą **Eduardas Volteris** 1895 m. paruošė Pirmojoje visos Rusijos spaudos

parodoje Peterburge eksponuotų lietuviškų knygų sąrašą. Jis išspausdintas „Istorijos skyriaus kataloge“ kartu su lenkų, latvių ir estų spaudinių sąrašais. Katalogo esminė paskirtis - informuoti platesnius visuomenės sluoksnius apie svarbesnius lietuviškus leidinius, ypač apie retas Vilniaus viešojoje bibliotekoje esančias knygas;

20) didžiausius lietuvių spaudos bibliografijos darbus XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje parengė literatūros istorikas **Silvestras Baltramaitis**. Šis asmuo paruošė du kapitalinius bibliografijos veikalus: literatūros apie Lietuvą (kraštotyros) ir repertuarinę lietuvių spaudos rodyklę. Pagrindiniame savo veikale „Lietuviškų ir senųjų prūsų knygų sąrašas“, rengtame net kelias dešimtis metų, autorius apėmė įvairiose pasaulio vietose per 370 metų išleistus lietuviškus spaudinius. Jis sujungė ir apibendrino visų ankstesnių bibliografų surinktus duomenis, pirmą kartą parengė autentišką lietuvių spaudos būklę atvaizdavusį informacijos šaltinį. Spaudiniuose ir rankraščiuose S. Baltramaitis užfiksavo apie 6 tūkstančius leidinių (įskaitant periodikos komplektus). Jis praturtino lietuvių bibliografijos metodiką pagalbinėmis dalykų rodyklėmis. Litanistinius tyrinėjimus skatino mokslininkystės (etnografijos, istorijos, kalbotyros ir kitų mokslo šakų) pažanga bei XIX a. pabaigoje plėtojama kraštotyra. Didžiausią kraštotyros bibliografijos rodyklę, pavadintą „Lietuvos geografijos, etnografijos ir statistikos bibliografinės medžiagos rinkinys“ 1888 m. parengė būtent S. Baltramaitis. Leidinys apėmė literatūrinius darbus apie etnografinę Lietuvą ir Mažosios Lietuvos lietuvius, užfiksavo dokumentų, informuojančių apie išnykusias lietuvių tautai giminingas gentis – jotvingius, prūsus. Minėta bibliografijos rodyklė priklauso prie svarbiausių XIX a. pabaigos – XX a. pradžios tokio pobūdžio darbų. Ji turėjo didžiulę reikšmę tolimesnei mokslo raidai ir plėtrai Lietuvoje, o lituanistikai – ir kitose valstybėse.

XIX a. pirmojoje pusėje Lietuvoje leidžiamos knygos buvo registruojamos Rusijos valstybinės bibliografijos rodyklėse. Rusų valstybinė bibliografija ir Vilniaus periodiniuose leidiniuose publikuoti einamosios lietuvių spaudos sąrašai davė apytikrį 1837-1862 m. Lietuvoje leidžiamos spaudos vaizdą, suregistravo apie 200 to laikotarpio lietuviškų bei tiek pat lituanistinių spaudinių. XIX a. (iki 1863 m.) Lietuvoje buvo leidžiama ypač daug prekybos katalogų. Daugiausia įvairių katalogų (apie 100 vienetų) išleido J. Zavadztkio firma. Leidžiamų knygų sąrašai, atskiri knygų prekybos katalogai – tai populiariausias XIX a. pabaigos – XX a. pradžios bibliografinių priemonių tipas, pasitarnavęs knygų prekybos ir spaudos platinimo tvarkyme. Be to, kol nebuvo sistemingos einamosios spaudos registracijos, jie pirmieji užfiksavo pasirodančius spaudinius. Labiausiai paplitę buvo suvestiniai įvairiose vietose (Mažojoje Lietuvoje, JAV, Lietuvoje ir kitur) išleistų spaudinių katalogai. XIX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais – XX a. pradžioje lietuvių spaudos bibliografijos vienas iš uždavinių buvo kova dėl spaudos laisvės. Bibliografijos darbai turėjo rodyti lietuvių spaudos senumą, o išleidžiamų spaudinių gausėjimas įtikinti, kad spaudos uždraudimas yra neteisėtas veiksmas ir beprasmiškas aktas.

XIX a. pabaigoje pasirodė pirmieji nedideli rekomenduojamosios literatūros sąrašai periodikoje ir brošiūrose. Kaip savarankiška bibliografijos rūšis, rekomenduojamoji bibliografija susiformavo panaikinus spaudos draudimą: tuomet pagausėjo spaudinių ir susidarė palankesnės sąlygos jų platinimui. Pradžioje rekomendacinėje bibliografijoje vyravo dvejopas kryptingumas: proletarinė socialdemokratinė ir buržuazinė pakraipos. Pirmąją rekomendacinę rodyklę laikomas Stasio Matulaičio parengtas leidinys, pavadinimu „Lavinimosi knygynėlis“.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje prasidėjo bandymai parengti

biobibliografinius žodynus. Svarbu paminėti Rusijos gilumoje gyvenusio teisininko **Kazimiero Dransutavičiaus** nuopelną: jis paruošė lietuvių raštijos veikėjų biobibliografinį žodyną „Raštėnybės vadovas“, į kurį įtraukta 313 lietuvių kilmės rašytojų, vertėjų, kalbininkų, publicistų nuo seniausių laikų iki aprašomojo meto.

XX a. pradžioje susitelkta ties nuodugnesniu Mažosios Lietuvos lietuvių spaudos tyrimu ir bibliografavimu. Ypač šiame veiklos bare pasižymėjo rašytojas, tautosakininkas, kultūros istorikas **Ansas Bruožis**. 1913 m. jis A. B. Klaipėdiškio pseudonimu išleido bibliografinę apžvalgą „Prūsų lietuvių raštija“, kurioje suregistravo raštijos paminklus nuo 1545 m. iki 1913 m. – apie 800 knygų bei rankraščių. 1908 m. pasirodė A. Bruožio Mažosios Lietuvos lietuvių periodikai skirtas darbas „Prūsų lietuvių laikraščiai“. Šis veikalas buvo pirmas didesnis lietuvių periodikos tyrinėjimas, užfiksavęs vertingų spaudos istorijos ir bibliografijos duomenų. Draudimo metais užsienyje leidžiami spaudiniai iš dalies atsispindėjo Lietuvių literatūros draugijos žurnale „Mitteilungen“ skelbiamuose sąrašuose, kuriuose per visą žurnalo gyvavimo laiką užfiksuotos 1142 knygos bei 204 metiniai periodikos komplektai.

Plečiantis ir diferencijuojantis bibliografijos mokslinei disciplinai atsirado institucijos, besirūpinančios knygų reikalų tvarkymu bei organizavimu, reikmė. Šiuo tikslu 1945 m. LTSR Liaudies komisarų tarybos nutarimu įsteigti **Lietuvos TSR knygų rūmai**, kurių darbo pradžios aktualiausias uždavinys buvo einamosios valstybinės spaudinių bibliografinės apskaitos sutvarkymas. Tik pradėję funkcionuoti Knygų rūmai ėmė centralizuotai spausdinti katalogines korteles. Centralizuoto katalogavimo sistemos paskirtis buvo aprūpinti respublikos bibliotekas spausdintomis kataloginėmis kortelėmis, kurias tiekdamo bibliotekoms drauge su knygomis. Patys Knygų rūmai sukaupe didelį bibliografinės informacijos kiekį. Tai – Knygų rūmų katalogų bei kartotekų sistema. Juose buvo daugiau negu 30 katalogų ir kartotekų, kuriose sukaupta per 5 mln. kortelių. Medžiaga katalogams pradėta sistemingai rinkti 1946 m. Juose surinkti išsamūs duomenys apie respublikos spaudą ir lituaniką. Pagal nuostatus Knygų rūmai atstovavo Lietuvos respublikai užsienyje. Nuo 1972 m. Lietuvos knygų rūmai įgavo šakinio mokslinės informacijos centro statusą: juose įkurtas Spaudos mokslinės techninės informacijos biuras, kurio esminis uždavinys – aptarnauti poligrafijos, knygų prekybos ir leidybos, valstybinės bibliografijos bei spaudos statistikos specialistus. 1947 m. Knygų rūmuose pradėjo veikti Mokslinė knygotyros biblioteka, kurios pagrindine funkcija tapo knygotyros, bibliotekininkystės, bibliografijos, spaudos istorijos ir kitokios literatūros, būtinos Knygų rūmų darbuotojų mokslinės bei praktinės veiklos optimizavimui, kaupimas. Knygų rūmų mokslinė biblioteka buvo vienintelė tokio pobūdžio biblioteka Lietuvoje.

1957 m. Vilniuje įkurtas Mokslinės techninės informacijos ir ekonominės analizės institutas. 1957-1959 m. ši institucija vadinosi Centrinio techninės informacijos biuru, o 1959-1970 m. – Respublikiniu mokslinės techninės informacijos ir propagandos institutu. Institutas vadovavo Lietuvos automatizuotos mokslinės techninės informacijos kūrimui bei įdiegimui, o nuo 1970 m. - rengė bei leido tęstinį leidinį „Lietuvos informatikų darbai“, referatines bei analitines apžvalgas, referatines informacijos rinkinius, ekspresinformaciją, informacinius lapelius, teminės informacijos rinkinius.

Centrinės valstybinės (1951-1988 m. – Valstybinės respublikinės, 1988-1989 m. – Valstybinės Martyno Mažvydo bibliotekos – universalios ir

visuomenės bei humanitarinių mokslų bibliografijos centro – bibliografinės veiklos profilis buvo universalus, tačiau daugiau dėmesio vis tik buvo kreipiama į humanitarinę sritį. Šia mokslo kryptim išleista nemažai mokslo pagalbinių rodyklių. Biblioteka buvo labai susitelkusi ties rekomendacinės bibliografijos mokslinės metodologijos tobulinimu, sklaida bei plėtra.

1957 m. prie Lietuvos str. Liaudies ūkio tarybos įsteigta respublikinė mokslinė techninė biblioteka ir vadinosi *LTŪ Centrine mokslinė biblioteka*. Ji visas darbo pajėgas nukreipė į skaitytojų aptarnavimo gerinimą, bibliografinių priemonių sudarymą bei leidybinės veiklos plėtojimą, metodinės veiklos vykdymą.

Lietuvos aukštųjų mokyklų bibliotekos (pvz., Vilniaus universiteto, Vilniaus pedagoginio instituto, Vilniaus inžinerinio instituto, Kauno politechnikos instituto) ėmė svarų indėlį, organizuodamos daugiaspektes bibliografinės funkcijas, aptarnaudamos Lietuvos mokslininkus ir specialistus.

1979 m. įkurtas valstybinių leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos reikalų *Informacinis skaičiavimo centras*. Tuomet prasidėjo automatizacijos procesas, kurio tikslas – padidinti didžiulių spaudinių srautų apdorojimo operatyvumą, išplėsti informacijos vartotojams teikiamų paslaugų diapazoną, palengvinti Knygų rūmų darbuotojų darbą, atsisakant rankinių operacijų. 1983 m. buvo pradėtas eksploatuoti pirmasis bibliografinės informacijos posistemis – spaudos statistikos apskaita, vėliau – su ESM apdorjami statistinių kortelių duomenys, o 1986 m.- fotorinkimo būdu išleista „Lietuvos spaudos statistika“.

Remdamiesi privalomuoju egzemplioriumi, Knygų rūmai buvo pajėgūs rengti einamosios valstybinės bibliografijos leidinius, tačiau pradžioje susidūrė su nemenkais metodikos, leidybos bei platinimo sunkumais. 1947 m. pasirodė Knygų rūmų sudarytas bei išleistas „Lietuvos TSR knygų metraščio“ bei „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraščio“ pirmieji numeriai, kuriuose pradėti registruoti respublikos spaudiniai ir jų publikacijos. Taikant dešimties metų praktiką įsitikinta, kad kelių rodyklių leidimas nepatogus rengėjams, leidėjams bei vartotojams, o „Knygų metraštis“, pasirodydavęs apyvarčioje periodiškai kas 3 mėn., pasirodė teikiantis neoperatyvią informaciją. Dėl to 1957 m. pradėtas leisti mėnesinis periodinis einamosios valstybinės spaudos leidinys „Spaudos metraštis“. Jį sudarė 7 struktūrinės dalys: „Knygų metraštis“, „Periodinių leidinių metraštis“, „Muzikinės literatūros“ (nuo 1968 m. – „Gaidų metraštis“), „Vaizduojamojo meno spaudinių metraštis“, „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštis“, „Recenzijų metraštis“, „Tarybinės Lituonikos metraštis“.

Lietuvos knygų rūmai, grupuodami medžiagą einamosios bibliografijos spaudiniuose, naudojami Tarybų Sąjungoje parengtomis klasifikacijomis. Nuo 1977 m. metraščiuose naudota *TSRS valstybinio leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos reikalų komiteto* parengta bendra literatūros klasifikacijos schema, taikyta jų leidybai. Šią klasifikaciją sudarė pusšimtis pagrindinių skyrių, suskirstytų į poskyrius. 1986 m. pasirodė antrasis papildytas bei pataisytas šios schemos variantas. Nuo 1991 m. visose „Spaudos metraščio“ dalyse (išskyrus „Periodinių leidinių metraštį“) medžiaga grupuojama pagal Universaliąją dešimtainę klasifikaciją (UDK). Dėl paprastos, aiškios ir lanksčios indeksacijos, skirsnų tipizavimo, detalios abėcėlinės – dalykinės rodyklės ši klasifikacija pasaulyje yra pati populiariausia ir labiausiai paplitusi.

Svarbiausias *Bibliografijos instituto* spaudos darbas buvo einamosios valstybinės bibliografijos leidinio „Bibliografijos žinios“ rengimas. Tai – reikšmingiausias Lietuvos bibliografijos spaudinys, sukaupęs ir išsaugojęs vertingą bei gausią bibliografinę medžiagą, kuria iki šiol naudojasi bibliografai bei mokslo darbuotojai. Vienas esmingiausių valstybinės bibliografijos

leidiniams keliamų reikalavimų – išsamumas bei struktūros stabilumas. Einamoji valstybinė bibliografija net 70 metų vykdė pagrindines savo funkcijas (komunikacinę – informacinę, identifikuojamąją, įvertinančiąją, modeliavimo bei kultūrinę – istorinę) ir buvo pagrindas toliau tobulinti einamosios valstybinės bibliografijos priemones.